ASPECTE FILOSOFICE ALE RELAȚIEI DINTRE CONȘTIINȚĂ, IDENTITATE ȘI NEUROȘTIINȚA CONTEMPORANĂ

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN CONSCIOUSNESS, IDENTITY, AND CONTEMPORARY NEUROSCIENCE

Mereuță Ion, dr.hab.șt.med., prof.univ.,

Institutul de Fiziologie și Sanocreatologie USM,USMF„N. Testemițanu”

e-mail: ion.mereuta@usmf.md,

ORCID: 0000-0002-9711-5351

Summary

Contemporary society evolves rapidly, influencing human consciousness and identity amid advancements in neuroscience, information technologies, and artificial intelligence (AI). Consciousness, defined as the capacity to perceive, think, and reflect, shapes self-awareness and cognitive processes. Identity, encompassing personal, social, and cultural traits, forms the sense of self and continuity over time. Neurotechnological breakthroughs – such as brain-computer interfaces, neural plasticity, and advanced imaging – redefine human interaction with technology. AI systems, from machine learning to deep learning, replicate human cognitive tasks, integrating into medicine, industry, and beyond. Philosophical perspectives on consciousness have transitioned from metaphysical views to scientific approaches, exploring phenomena like subjective experiences and neural correlates. Emerging disciplines, like „Adaptology,” focus on human adaptability to technological change, emphasizing cognitive flexibility, emotional resilience, and continuous learning. Future research must address the interplay of consciousness, identity, and digital transformation to navigate societal and personal evolution effectively.

Keywords: *consciousness, identity, neuroscience, artificial intelligence, adaptation, digital transformation, resilience.*

Societatea contemporană se dezvoltă intens și induce multiple schimbări în conștiința umană și păstrarea identității, a relației dintre ele în condițiile dezvoltării științelor neurologice, a tehnologiilor informaționale și a inteligenței artificiale.

Cunoaștem, că conștiința este capacitatea omului de a avea cunoștințe, de a gândi, a analiza după cunoștințe și experiența sa proprie, corelate cu mediul înconjurător, dar și de conștientizare a Eu-lui său, a Sinelui și a lumii exterioare, ce determină procesele cognitive, deciziile etc. Identitatea însă, este ansamblul trăsăturilor caracteristice și valorile ce definesc persoana sau grupul social sau a poporului, a națiunii, cu o unicitate și continuitate în timp. Da, ea include și aspectele personale și însăși personalitatea, elementele sociale, culturale, etnice, religioase. Evident că identitatea formează sentimentul de sine, poziția Eu-lui în societate, colectiv, grup social sau chiar în lume [1].

Omul contemporan trebuie să coreleze cu societatea care se dezvoltă, evident și cu noile descoperiri ale neuroștiințelor ca – relația creier-computer, plasticitatea neurală, progresele în imagistica medicală, dezvoltarea neurofarmacologiei, inclusiv a formelor liposomale etc. [1, 2].

Un loc aparte are inteligența artificială, ramura informaticii, care dezvoltă sisteme capabile să îndeplinească sarcini de inteligență umană ca – recunoașterea vorbirii, învățarea, rezolvarea problemelor, luarea deciziilor etc. Deja sunt cunoscute formele inteligenței artificiale – slabă sau specifică, recunoașterea imaginilor, traducerea automată, puternică, care poate să înțeleagă o sarcină intelectuală la nivelul ființei umane, învățarea automată poate face unele funcții de cogniție, predicții, să ia decizii pe baza unor date mari, învățarea profundă, o formă mai avansată de învățare automată, care utilizează rețelele neuronale artificiale, inspirate de creierul uman pentru o analiză mai complexă, recunoașterea imaginilor și limbajului natural. Inteligența artificială are deja implementare în diferite domenii în medicină, diagnostic, în industrie, a relațiilor creier-computer, controlul dispozitivelor prin gânduri [1].

Conștiința a fost tema cercetărilor de-a lungul istoriei. Abordările istorice ale conștiinței, de la filosofia clasică la cea contemporană, au trecut prin numeroase transformări și perspective distincte. Să analizăm etapele:

1. Începuturile reflecției asupra conștiinței își au rădăcinile în Grecia antică. Platon vedea conștiința legată de suflet, pe care îl considera imaterial și etern, sursa cunoașterii și a înțelegerii lumii ideale. Aristotel, în schimb, asocia conștiința cu capacitatea de percepție și rațiune, plasând-o în cadrul natural și biologic al ființei umane [3].
2. În Evul Mediu, gândirea creștină, influențată de teologia lui Sf. Augustin și de filozofia scolastică a lui Toma d'Aquino, a integrat conștiința în relația cu Dumnezeu și cu sufletul nemuritor. Conștiința era văzută ca un martor al divinității în om, fiind în strânsă legătură cu morala și păcatul [4, 5].
3. În perioada modernă, problematica conștiinței a fost abordată mai mult în termeni epistemologici. René Descartes a fost central în această dezbatere, celebrul său dictum „Cogito, ergo sum" (Gândesc, deci exist) plasând conștiința (ca gândire) la baza cunoașterii de sine și a realității. În paralel, John Locke a adus în discuție ideea de conștiință ca percepție internă a sinelui, în timp ce David Hume a fost sceptic cu privire la existența unui „sine" constant, susținând că conștiința este doar un flux de impresii și percepții [6].
4. Începând cu Immanuel Kant, conștiința a fost privită mai mult din perspectivă critică. Kant susținea că structurile mentale condiționează percepția realității. În secolul XX, curentele fenomenologice, prin Edmund Husserl și Martin Heidegger, au abordat conștiința ca experiență subiectivă a ființei în lume. Jean-Paul Sartre, în cadrul existențialismului, a accentuat conștiința ca fundament al libertății și responsabilității umane [7, 8].
5. În secolul XX și XXI, filozofii analitici și cercetătorii din domeniul neuroștiințelor au început să exploreze conștiința prin prisma științei și a logicii. Thomas Nagel și David Chalmers au adus contribuții importante în discuția despre natura experienței conștiente. A apărut problema „dificilă" a conștiinței – cum și de ce avem experiențe subiective [9, 10].

Aceste etape reflectă complexitatea evoluției conceptului de conștiință, de la o viziune spirituală și metafizică la una științifică și empirică, fără a elimina complet interogațiile filosofice.

Mulți savanți au apreciat conștiința, ca fenomen. Conștiința ca fenomen subiectiv face referire la experiența personală și unică a individului asupra propriei existențe și a lumii înconjurătoare. Această abordare subliniază faptul că doar persoana care trăiește un anumit eveniment poate avea acces direct la sentimentele, percepțiile și gândurile sale, ceea ce face conștiința un fenomen intim și inefabil [1, 2].

Fenomenologia lui Edmund Husserl este esențială în înțelegerea conștiinței subiective. El a definit conștiința ca intenționalitate, adică orientarea constantă a minții spre obiecte, idei sau experiențe. Husserl argumenta că nu putem separa conștiința de obiectele asupra cărora se îndreaptă atenția noastră, ceea ce înseamnă că experiența conștientă este întotdeauna subiectivă și contextuală [7].

Jean-Paul Sartre, în existențialism, a dezvoltat ideea că conștiința este întotdeauna „pentru sine," ceea ce înseamnă că este caracterizată prin auto-reflexivitate. El susținea că conștiința nu este un obiect, ci un proces continuu de conștientizare a sinelui și a existenței în lume. Această reflexivitate face ca experiența conștientă să fie profund subiectivă și legată de libertatea individuală [11].

În filosofia contemporană, David Chalmers a introdus „problema dificilă a conștiinței," care se referă la întrebarea cum și de ce procesele fizice din creier dau naștere experiențelor subiective, numite „qualia." Aceste qualia reprezintă senzațiile sau percepțiile unice, precum roșul unei flori sau sunetul muzicii, pe care doar individul le experimentează din interior, ceea ce le face dificil de explicat doar prin mecanismele obiective ale creierului [10].

Conștiința, ca fenomen subiectiv rămâne unul dintre cele mai misterioase și dezbătute subiecte din filozofia minții și neuroștiințe, pentru că integrează atât aspecte personale, cât și biologice ale experienței umane.

Odată cu dezvoltarea neuroștiințelor au apărut domenii de cercetare noi.

Conștiința și neuroștiințele reprezintă un domeniu de cercetare interdisciplinar care explorează legătura dintre experiențele subiective și activitatea creierului.

Neuroștiințele au făcut progrese semnificative în înțelegerea modului în care diferite regiuni și rețele neuronale sunt implicate în generarea conștiinței.

Corelațiile neuronale ale conștiinței (CNC): Neuroștiințele caută să identifice „corelațiile neuronale" ale conștiinței, adică acele structuri și procese din creier care corespund experiențelor conștiente. S-a descoperit că cortexul prefrontal, cortexul parietal și sistemul talamo-cortical joacă un rol central în conștiință. Regiuni precum cortexul vizual sunt implicate în percepția vizuală conștientă, iar anumite rețele, precum rețeaua de mod implicit (DMN), sunt asociate cu auto-reflecția și stările de „gândire internă" [2].

Teoriile asupra conștiinței sunt cunoscute:

- Teoria Integrării Informaționale (IIT), dezvoltată de Giulio Tononi, susține că conștiința apare atunci când un sistem (cum este creierul) integrează cantități mari de informații. Cu cât integrarea informației este mai complexă, cu atât experiența conștientă este mai profundă.

- Teoria Spațiului Global de Lucru (Global Workspace Theory - GWT), propusă de Bernard Baars, afirmă că conștiința apare atunci când anumite informații sunt difuzate la nivel global în creier, permițând altor regiuni să acceseze și să utilizeze acele informații pentru luarea deciziilor sau alte procese cognitive.

Studii moderne de imagistică cerebrală: Folosind tehnologii avansate de imagistică, cum ar fi RMN-ul funcțional (fMRI) și electroencefalografia (EEG), cercetătorii pot măsura activitatea creierului asociată cu stările conștiente și inconștiente. Aceste tehnici permit identificarea activității cerebrale specifice asociate cu experiențele conștiente și ajută la delimitarea diferențelor între conștiință și stările de inconștiență, cum ar fi somnul sau coma [1, 2].

Conștiința și neuroplasticitatea: Neuroștiințele arată cum experiențele conștiente pot remodela structurile și funcțiile cerebrale prin neuroplasticitate, adică adaptabilitatea creierului la stimuli și experiențe noi. Acest fenomen este crucial pentru învățare, memorie și recuperarea după leziuni cerebrale [2].

Neuroștiințele continuă să exploreze modalitățile prin care activitatea neuronală generează experiențe conștiente, încercând să deslușească misterul interacțiunii dintre procesele fiziologice și stările subiective ale minții.

Identitatea personală este un alt concept central în filosofia minții și a fost interpretată în mod diferit de-a lungul timpului. John Locke este una dintre figurile de bază în teoria identității personale, susținând că identitatea unei persoane este determinată de continuitatea conștiinței. Locke argumentează că nu corpul sau sufletul sunt esențiale pentru identitate, ci conștiința — abilitatea de a-și aminti experiențele și de a le integra într-o narațiune coerentă. Astfel, identitatea personală se bazează pe memoria conștiinței.

Pe de altă parte, unii filosofi au susținut ideea de identitate substanțială, unde identitatea este dată de continuitatea sufletului sau a substanței spirituale. Acest punct de vedere plasează esența identității dincolo de conștiință și memorie, considerând că o substanță imuabilă este responsabilă de continuitatea sinelui [1, 12].

Paul Ricoeur introduce conceptul de identitate narativă, care sugerează că identitatea personală este o poveste în continuă formare, construită prin reflectarea asupra experiențelor personale și prin interacțiunea cu alții. În această viziune, conștiința joacă un rol crucial în formarea identității, dar identitatea nu este statică, ci mai degrabă un proces continuu, fluid.

Abordările contemporane pun accent pe identitatea relațională, unde identitatea unei persoane este modelată nu doar de conștiința proprie, ci și de relațiile sociale și de influențele culturale. Filosofi precum Charles Taylor argumentează că identitatea individuală se dezvoltă în contextul relațiilor cu ceilalți și al valorilor culturale care modelează percepția de sine [13, 14].

Un aspect cheie în filosofie este relația dintre conștiință și identitate, care ridică întrebări despre ce înseamnă să fii aceeași persoană de-a lungul timpului. John Locke susține că identitatea personală depinde de continuitatea conștiinței, astfel încât memoria și experiențele conștiente sunt cele care asigură persistența identității. Conștiința ne permite să ne amintim și să reflectăm asupra propriilor experiențe, creând un sentiment de continuitate al sinelui [15].

În contrast, David Hume argumentează că identitatea personală este o iluzie creată de continuitatea percepțiilor și a experiențelor. El susține că nu există o „entitate” constantă, o conștiință de sine permanentă, ci doar o succesiune de impresii și idei care generează o senzație de continuitate [16].

Jean-Paul Sartre oferă o perspectivă existențialistă, unde conștiința își construiește propria identitate. Pentru Sartre, conștiința este esențială în crearea identității, dar această identitate nu este predeterminată; ea este un rezultat al alegerilor și acțiunilor conștiente. Astfel, identitatea este un proiect în devenire, iar conștiința joacă rolul principal în această construcție continuă [11].

Există o serie de dileme filosofice și clinice care pun sub semnul întrebării relația dintre conștiință și identitate. Un exemplu notabil este problema conștiinței fragmentate, observată în cazurile de tulburări disociative ale identității (fostă personalitate multiplă). În aceste cazuri, indivizii prezintă mai multe conștiințe distincte, ceea ce complică înțelegerea continuității identității. Filosofii și psihologii dezbat dacă astfel de cazuri arată că identitatea este fragmentabilă sau dacă aceste „conștiințe” alternative sunt doar fațete ale unui sine unificat.

Dintr-o perspectivă postmodernă, filosofi precum Michel Foucault și Jacques Derrida critică ideea de identitate fixă, susținând că identitatea este fluidă și formată din structuri de putere și discursuri sociale. Identitatea personală nu este unitară, ci fragmentată și supusă schimbării în funcție de contextul social, cultural și istoric [13, 17, 18].

Relația dintre conștiință și identitate rămâne un subiect de mare interes filosofic și științific. Pe de o parte, continuitatea conștiinței este văzută ca esențială pentru menținerea identității personale; pe de altă parte, fragmentarea conștiinței și influențele sociale ridică întrebări fundamentale despre unitatea sinelui. În concluzie, identitatea personală poate fi înțeleasă ca un proces dinamic, construit atât prin intermediul conștiinței, cât și al interacțiunii cu lumea exterioară [1].

Viitoarele cercetări, inclusiv cele din domeniul neuroștiințelor și filosofiei, ar putea oferi răspunsuri mai detaliate la întrebările legate de conștiință și

identitate, în special în contextul noilor tehnologii și descoperiri care explorează limitele experienței umane.

Considerăm, că e necesar să cercetăm noile fenomene ce se impun ca adaptabilitatea umană, flexibilitatea cognitiv, flexibilitatea emoțională, a principiilor de învățare continuă, de dezvoltare a personalității contemporane, a viitorului, formarea Omului Digitalus, a rezilienței individuale și colective. E necesar să dezvoltăm o nouă direcție a științei – Adaptologia, a strategiilor de adaptare la o lume nouă, adaptate la inteligența artificială, a schimbării viitorului stil de viață, a ritmului vieții în condițiile noi atât urbanistice și digitalizate. Putem reuși numai prin un management de diminuare a stresului permanent social și a unei educații adaptive [2].

Referințe bibliografice:

1. MEREUȚĂ, I., BACIU, A., FEDAȘ, V., LISTOPADOVA, L. *Mediul și activitatea zilnică în extinderea neuroplasticității. Monografie*. Chișinău: Tipografia Poliviz-Design SRL, 2023. 256 p. ISBN 978-9975-3617-2-9.
2. MEREUȚĂ, I. *Filozofia patologiei și dezvoltării societății noastre*. Chișinău: [s. n.], 2003, 235 p.
3. ARISTOTEL. *Politica (Trad. Gheorghe Vlăduțescu)*. 1996, București: Editura Paideia.
4. SFÂNTUL AUGUSTIN. *Confesiuni (Trad. Eugen Munteanu)*. 1998, Iași: Editura Polirom.
5. DE AQUINO, T. S*umma Theologiae*: Prima Pars, Q2. 2005.
6. DESCARTES, R. *Meditations on First Philosophy.* Cambridge University Press, 1996.
7. HUSSERL, E. C*artesian Meditations*.
8. HEIDEGGER, M. *Ființa și Timp (Trad. Gabriel Liiceanu și Cătălin Cioabă).* 2003, București: Editura Humanitas.
9. NAGEL, T. *Ce înseamnă toate acestea?* 2001, București: Editura All.
10. CHALMERS, D. The Conscious Mind: I*n Search of a Fundamental Theory.* 1996, Oxford: Oxford University Press.
11. SARTRE, J.-P. *Being and Nothingness*. Routledge, 2003.
12. KANT, I. *Critica rațiunii pure (Trad. Alexandru Surdu)*. 1998, București: Editura Humanitas.
13. TAYLOR, C. *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. 1989, Cambridge, MA: Harvard University Press.
14. RICOEUR, P. *Oneself as Another.* University of Chicago Press, 1992.
15. LOCKE, J. An *Essay Concerning Human Understanding.* Oxford University Press, 1975.
16. HUME, D. A *Treatise of Human Nature*. Oxford University Press, 2007.
17. FOUCAULT, M. *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. 1975, Paris: Gallimard.
18. DERRIDA, J. *De la grammatologie*. 1967, Paris: Les Éditions de Minuit.